

Иван Негришорац

ЖИЧКА ИСПОВЕСТ

1

Налазимо се на месту где не сме бити лажи и где се може говорити само са осећањем да смо непосредно пред Троједним Богом Оцем, и Сином, и Духом Светим, пред којим никаквих тајни нема и не може бити. И где нам се као ћутљиви, непреварни сведоци појављују Свети Симеон, Свети Сава, Стефан Првовенчани и сви остали из златородне лозе Немањића. А ту је и Свети владика Николај, који је, као нико пре њега у Српској православној цркви, па и читавој српској култури, постао свестан замамног и лажљивог, привлачног и страшног 20. века, века који је преломио духовне кичме многих људи, па и читавих народа. Пред њима, а и пред светородном лозом српских песника, од којих су неки од најбољих данас овде присутни, и хвала им због тога, припала ми је част да понесем Жичку хрисовуљу, коју ћу неким будућим делима можда и, стварно, заслужити.

Надам се да ћете ми, часни познаваоци и тумачи, љубитељи и поштоваоци песничке речи, опростити због исповедног тона који ми се неизоставно намеће: на овом светом месту, на овај свети дан, о Преображењу, ја морам да положим рачуне о свом односу према светости и о својим преображајима. Уколико вам било шта засмета, слободно пречујте и заборавите шта сам то говорио. Али овде, пред ћутљивим судијама у вечности, ја не могу другачије. А ви праштајте, ако можете!

2

Светост храмовног простора почео сам осећати веома рано, а у потпуности, са наглашеном самосвешћу као гимназијалац. Од тада, а посеб-

но од времена студија па до данас, обилазио сам по Новом Саду, а и другим местима где бих се затекао, различите храмове, углавном православне, али често и католичке, понекад и протестантске, будистичке и друге. Ту у храму, увек сам налазио утеху, тишину и мир који су спасоносно различити у односу на захукталу, безумну и бесмислену свакодневицу обичног људског живота модерног доба. У цркви сам почео интензивно да осећам свечаност постојања, узвишеност шапата трансценденције коју сам све више настојао да послушкајем и, у срећним тренуцима, разумевам. Ту ми се учинило да, за себе и судбину своје душе, налазим много важније саговорнике него у свакодневици коју сам некако успевао да истрпим.

А у то време, ја сам био некрст. Рођен сам од родитеља, честитих људи, који су себе сматрали атеистима, па су тако и мене васпитавали. Био сам, дакле, некрст, али сам непрестано чезнуо за некаквим путем одуховљавања. Тог пута, међутим, нигде на видику није било. Са свих страна су нуђени разни садржаји, али нечега што би на суштински начин отворило поноре човекове душе и путеве њеног уздицања, готово нигде нисам успевао да пронађем. А уз то, нисам имао никога ко би ме упутио где треба да тражим оно без чега више не могу. У себи сам осећао страховиту пустош, а притисак речи испражњених од суштинског значења бивао је неподношљив. Чинило ми се да ме нише сваки ветрић који око мене дуне, а постојање на овом свету све сам интензивније осећао као след озледе за озледом.

3

Путеве одуховљавања никако нисам могао препознати у образовном систему свога доба. Моћне подстицаје налазио сам једино у философији, књижевности и уметности, па сам са огромним задовољством, још од гимназијских дана, а поготово током студија и касније, предавао се страсним читањима. Та су читања била веома, чак превише разноврсна, али сада није тренутак да о томе полажем рачуна. Истакао бих, међутим, само оно што је било од пресудне важности за настанак дела због којих сам се, ево, сада нашао на овом часном месту, у седмобратој Жичи. С надом да би ме бар једна врата ове светиње некако припустила у своју духовну ризницу.

Сећам се, и то веома добро, првог, иницијалног геста који ме је покренуо на некаква трагања и открића. Негде с пролећа 1975. године ја сам, сав у грозници, прочитао Теодосијево *Житије светио̄ Петра Коришко̄* и остао у чуду. Ту сам се, наимае, суочио са животом човека који је пролазио страхоте, али је, борећи се с демонима, успевао да своје биће доведе у жељени, божански поредак. Животопис Петра Кори-

шког схватао сам тада као алегоријску причу о мени самоме и о зачараним путевима моје душе. Интересантно је, међутим, да сам пре тога ишчитао готово сва житија, и она која је написао Свети Сава, и Стефан Првовенчани, и Доментијан, Данило II, па чак и Теодосијево *Житије светоџ Саве*, али нигде нисам нашао оно што ми је пробудио тек *Житије светоџ Петра Коришкоџ*. Тада сам се, много очигледније него пре, суочио са чињеницом да монаси јесу живи људи, не много другачији од нас самих, али људи који се боре са собом и са злом у себи и у свету. Да је та борба крајње драматична, али да духовни напори дају победоносне резултате. И схватио сам, тада, да сам и ја једним делом своје душе – монах.

За разлику од данашњих мирјана, монаси су имали оно што данас немамо: имали су духовни програм своје борбе. Трагом тога програма ја сам, одмах по суочењу са житијем, посегнуо за *Лествицом* Јована Лествичника и за драгоценом студијом Димитрија Богдановића о овом византијском писцу из 7. века. То читање сасвим ми је отворило очи: открио сам духовну снагу православља и сазнао за феномен исихазма, који сам почео да препознајем по делатном присуству у српској култури. Схватио сам да је средњи век епоха велике, највеће духовне културе коју је човечанство икада изградило: човек је знао, односно могао је знати, како с духовним изазовима ваља изаћи на крај. Тад ми је синило да уколико желимо да преживимо ово наше секуларно доба, доба које стварност хоће да замисли без Бога, па чак и без човека, уколико хоћемо да свет опстане и да се не претвори у незаустављиви пир демона, морамо се враћати спасоносним подстицајима средњег века. И схватио сам колико је за српску књижевност и културу важна Византија, о којој је писао не само Георгије Острогорски, него и песници попут Миодрага Павловића, Ивана В. Лалића и других. И тада сам закључио да у средњем веку и у Византији има нечег спасоносног за српског човека модерног доба.

Да сам имао мудрости и снаге, ја бих наставио на том месту на којем сам затекао чудесну подстицајност Петра Коришког и Јована Лествичника. Додуше, купио сам тада своју Библију и почео је кадикад да ишчитавам, али даље од тога нисам отишао. Моја духовна култура је, после ових просветљења, задуго стагнирала. У цркве сам и даље залазио, у њима остајао у молитвама, али сам некрст још увек био. А са тим су се, у великој мери, умножавали и облици моје патње и страдања. У таквој атмосфери настале су и моје прве песничке књиге, а у низу од *Труле јабукe* (1981), преко *Ракљара*. *Желуца* (1983) па до *Земљописа* (1986) може се пратити како растројство света постаје све драматичније.

Био је то за мене најстрашнији период живота. Случајни сусрет са једним астрологом учинио је да сазнам нешто што сам интимно већ

слутио: будем ли наставио да живим како живим, нећу преживети тридесету годину. Мој је, вели, пут на некој другој страни, а ја сам још јако, јако далеко од тога пута. Ипак, недуго потом, сусрет са једним биоенергетичарем и радиестезистом 1984. године утврдио ме је у слутњама да се некаква проширена слика света мора уобличити, а да је повратак религијском искуству и духовном животу напросто неминован.

Сви ти увиди су у мени ојачани интензивним читањем Библије током 1984/85, коју сам провео у Ен Арбору, у Мичигену (САД). Од тада моја студентска Библија је сва исподвлачена, а корице су сасвим похабане. Одлазећи на тај пут ја сам оставио завршену збирку *Земљо-иис*, а тамо, у самовању, почеле су да настају понешто другачије песме. Између осталог и визионарне, попут песме у којој сам, две године пре стварног догађаја, опевао Борхесову смрт. Једноставно, почеле су да ми се приказују неке слике и догађаји, а ја се више нисам узтезао да их запишем. Почео сам да учим како нападе сумње и ироније да сасвим примирим, како бих допустио да проговори нешто што под таквом присилом не уме да говори. То су биле преломне године када сам почео да куцам на врата која, сви то кажу, отвориће се ономе ко уме да покуца.

4

У другој половини 80-их и почетком 90-их уследио је период великих открића и преокрета у моме животу. Живео сам у силном напору чишћења сопствене душе, тражећи лествице по којима се вреди пењати ка небеским висинама. Нисам био сигуран где се такве лествице налазе, напросто сам трагао, а индијска искуства јоге и медитације била су ми у том погледу одиста драгоцене. Ипак, познанство и неколики разговори са оцем Тадејом Витовничким деловали су на мене одиста заносно: осведочио сам се колико је исихазам још жив и присутан. После оваквих припрема, мени је постала сасвим блиска духовна поука коју ћу, касније, чути од патријарха Павла (са којим, нажалост, нисам имао прилику да разговарам) или од владике Иринеја Буловића (којег сам, на срећу, упознао и са њим имао задовољство да водим неколико, за мене веома корисних, исцелитељских разговора). Случајно познанство са новосадским протојерејем Мирком Тишмом претворило се у тихо пријатељство, а учинило ја да, осим посета Успенској и Саборној цркви, почнем интензивније да одлазим и у Алмашку цркву. Од оца проте позајмљивао сам књиге уз чију помоћ сам се поново вратио исихастичком искуству. Читање студије Јована Мајендорфа о Григорију Палами, а посебно књиге о молитви и о руским боготра-

житељима, уз много чега другог, упутило ме је Исусовој Молитви срца коју од тада, ево већ четврт века, практикујем. Али све сам то обављао у строго камерној атмосфери, а о тим трагањима знала је понешто само моја супруга Мирјана и веома узак круг пријатеља. У том периоду настале су збирке *Тойло, хладно* (1990), *Хой* (збирка се са закашњењем појавила 1993) и *Абракадабра* (1990).

Промене у мојој поезији биле су готово невидљиве. Разноврсни увиди гомилали су се у моме искуству, па су упорно захтевали одговарајући појавни облик. За све време док сам бивао дариван искуством за које не знам јесам ли га достојан, имао сам интензиван дијалог са нечим што не знам како да именујем. Најлакше ми је да га назовем анђелом чуваром, а да је то нека добра, потпуно позитивна сила знам по томе што ме никада није навела на неко зло. И по томе што је отклонила од мене било каква питања за која сам превише лично заинтересован и која би повлађивала нижим сферама моје душе. Само једном поставио сам питање о својој личној судбини, а добио сам тако подсмешљив одговор да сам се морао застидети своје знатижеље. И речено ми је да је време да најзад сазрим и престанем да се о себи превише бринем: имам лествицу и треба њоме да се успињем, али не смем бити превише брижан! Има неко ко о мени и о свима нама брине!

Од тада тако поступао. Захваљујући томе очувао сам здраву памет и духовну равнотежу (ако одиста јесам?), чак и у годинама највећих патњи и страдања читавог народа. А ако бих негде нешто озбиљније погрешно, одмах би уследило упозорење. Научио сам се већ да разумем те тихе, једва чујне поруке. И тако већ више од четврт века траје мој разговор са анђелом чуваром. И он ме трпи, а ја се трудим да га не узнемиравам својим, чисто људским глупостима и неуздржљивостима. Поштујем, колико могу, оно што ми је истакао као један једини услов за наш разговор: не смем никада, али никада да злоупотребим оно што знам! И не смем ни према највећем грешнику осећати мржњу или гнев!

5

Година 1992. показала се пресудном у мом духовном сазревању. Те године сам први пут почео јавно да износим понешто од онога што се гомилало у мени: на једном округлом столу у *Леттојису Мајшице српске* изнео сам своје виђење великих мука које нас као народ тиште и разарају. И рекао сам тада оно што ће уследити: прво бомбардовање Републике Српске, а онда Србије и Црне Горе. Учинило ми се, исто тако, да се морамо вратити историји и историјском начину мишљења, јер једино тако можемо разумети сву сложеност бића српскога наро-

да и његове културе. О томе сам писао у тексту „Одбрана историје у постисторијском добу” из 1995. А нешто пре тога, 1994. године, у тексту „Чека нас доба настасијевићевске самоће” обавио сам аутокритику постмодернистичког дискурса и указао на скривене, политичке импликације оваквог начин мишљења и делања. У постмодернизму, те у паралелном процесу глобализације света присутан је процес који може бити погубан по културу и егзистенцију малих народа. На то сам, дакле, благовремено упозорио и од тада се у мом разумевању дилема и апорија постмодерног доба нужно укључују разни начини критичке провере и подривања основних идеја постмодернизма. Уколико постмодернизам није у стању да издржи субверзивно деловање традиционалне духовности, он не треба ни да опстане. Ја, међутим, сматрам да тај дијалог постмодерне мисли и традиционалне духовности не само да је могућ, него је и преко потребан, чак спасоносан за човека и свет нашег доба.

Тако се, постепено, у мом искуству нагомилало много тога што је наликовало на пророчко созерцање, па је дошло време да престанем да будем некрст и да потражим најмоћнију небеску заштиту. Моје недоумице око тога имам ли права да припадам цркви, јесам ли тога достојан, те нисам ли можда некакав уљез, више свештеника са којима сам разговарао није ми помогло да разрешим. Осећао сам се као некакав грешник који нема права да куца на врата цркве којој једино и може да припада. Моје муке је разрешио управо онај монах који представља један од најсјајнијих духовних изданака данашњег српског исихазма – отац Тадеј. Он ми је једноставно рекао: „Ако се Богу искрено обратиш, он ће чути твој глас и рећи ти шта треба да чиниш!” Ја сам ослухнуо и порука је стигла. У лето 1992. крстили смо се моја супруга Мирјана и ја, потом смо обавили и црквено венчање, те крстили нашу кћи Исидору. Стицајем околности отац Тадеј је морао на некакав пут, па смо обред уместо у Витовници обавили код оца Василија у Манастиру Горњаку. Слутим, међутим, да су се мој анђео чувар и отац Тадеј договорили да не повлађују мојим сујетним жељама о томе да се крстим у Витовници него да ме упозоре на нешто што је важније од тих жеља. Зато су ме упутили у Горњак, тамо где су мошти Григорија Синаитског: требало је да сасвим утувим како је исихазам моје пуно духовно утемељење и исходиште.

И ја сам то утувио. Од тада, за себе кажем да сам исихастички постмодерниста. Можда нема баш много људи који ће то разумети, многи ће то исмејавати, али то јесте оно што сам радио и како сам мислио. Од те 1992. године у себи и за себе користим такву ознаку. Осведочио сам се небројено пута у постојање и делатно присуство ононостраности, а понеко сам и непосредно описао у неколиким текстовима: на пример, у

поетској прози *Ком свейу ѝрийадамо?* или у циклусу песама „Видим” у збирци *Везници* (1995) или, врло обилато, у роману *Анђели умиру* (1998).

У оквиру такве слике света, у којој ми се најзад отворио простор за снове о уздицању свести ка небеским висинама, мени се учинило да постмодерност има пунога смисла само уколико отвори и овакве перспективе. Другим речима, уколико се модерна књижевност не схвати само као операционализација иронијско-пародијских и техно-поетичких модела мишљења, те као облик екскомуникације сваке визије позитивитета стварности. Такво, сужено схватање модерности одавно ми се чини крајње ограниченим и заглупљујућим, идеолошки функционизованим и разорним у односу на укупни склоп човекових генеричких могућности. Српска књижевност, а нарочито песништво, многоструко су показали и доказали свој креативни потенцијал и спремност за сасвим супротна, позитивна прегнућа. У оквиру назначених духовних, али и поетичких трагања настале су збирке *Пошљај-ник* (2007) и *Светилник* (2010). Те збирке исписао је један неостварени монах, исихаста.

6

Песничка збирка *Светилник*, која нас је данас и овде окупила, настала је као израз мог опсесивног, дугогодишњег трагања за тајнама монашког подвизавања. Она ми се у магновењу отворила као замисао, а одмах се и почела реализовати првим песничким записима, приликом мог првог боравка у Хиландару, априла 2008. године. Потом сам постепено, са жаром којем сам једва успевао да удовољим, за непуне две и по године исписао ову књигу која ме је сваким детаљем изненађивала и урањала у чудесна обасјања, јача од било какве моје намере.

Када сам у Хиландар дошао, имао сам осећај да сам у њему одувек био, само што ми је требало много времена да то схватим. Трбало је да стварно до њега дођем, па да осетим колико је то све већ у мени, скривено и заборављено. И одмах потом, почеле су се оглашавати многе личности које су себе уградиле у Хиландар, али и у историју српске, православне и хришћанске духовности. Сваки од тих гласова имао је штошта да ми каже, па се тако почео склапати замамни мозаик којем нисам више могао да се одупрем.

Сматрам, отуда, да ова књига и не припада толико мени колико управо свим овим гласовима који су учествовали у њеном конституисању. Моје осећање ауторства је у овом случају сасвим пригушено. Ако ова књига одиста вреди, онда је сасвим сигурно нисам само ја могао написати. Да то јесам покушао да учиним, сигурно бих књигу успео да покварим бар онолико колико људска памет успешно квари

велико Божје дело. Моја се улога у свему томе углавном своди на функцију скриптора, записивача онога што неко други, вреднији од мене изговара. А прави аутори ове књиге јесу Хиландар, православно монаштво и сви они људи који су свесни колико исихастичка духовност значи за српску културу и за ситуацију модерног и постмодерног човека.

Сличне прилике створиле су се и око збирке *Пошајник*, у којој је проговорила множина гласова из моје породице и из села, драгачевских Негришора, где и данас има мојих рођака који чувају породично, задружно огњиште. У том смислу су *Пошајник* и *Свешилник* књиге-близанци, књиге које су настајале на помало сродне начине. Ове две књиге, довољно и очигледно различите, представљају израз блиских опсесија које одликују менталитетску матрицу српског народа и пресудно одређују токове његове културе. Ако се кроз живот једног обичног/необичног српског села и кроз најузвишенију тачку српског монаштва открива дубинска потреба за успоном, за светлошћу Божјом, онда је, бар за мене, то довољан доказ да таква обавеза треба да буде очувана и у будућности.

Свешилник је израз дивљења за монашку посвећеност, за њихову аскезу прожету мистичким визијама. А све то могло је да настане само у духу безмолвија и молчанија, тиховања и смиреноумља, у свему ономе што се збива када се молитвом срца душа отвори према Божанској светлости. Оној светлости која се не може сагледати, али о којој се мора сањати и која се мора у себе упијати. Оној светлости која чини да чуда и светост постану саставни део човековог живота.

Обе књиге, *Пошајник* и *Свешилник*, начинио је аутор који је, с монашком посвећеношћу, спреман да сасвим нестане, па и умре, да би се рекреирао некакав поетски дух који припада читавим колективима, епохама или просторима. У српском песништву су такав поступак сјајно изнели Васко Попа, Миодраг Павловић, Иван В. Лалић, Матија Бећковић, Љубомир Симовић, Рајко Петров Ного, Ђорђо Сладоје и неки други, а код свих њих поетско ја уме да узмакне из свога доба и да глас препусти некоме другоме кроз којег проговара сасвим другачија стварност од ове актуелне. Готово сви поменути песници умели су, уз то, да се одуже Хиландару и светогорском искуству, о чему већ постоји веома богата библиотека песничких текстова.

Збирка *Свешилник* улази у песнички густо насељен простор, али улази са свешћу да је наша обавеза да непрекидно, на нове, као и на старе начине, обнављамо представу о важности те најјужније упоришне тачке нашег духовног утемељења. Хиландар је светиња чију живу ватру Божјег присуства морамо чувати као највећу драгоценост. Било је, нажалост, тренутака, па и читавих векова када као народ нисмо били достојни дара пре-

узетог од великих предака. Већ од краја 18, па све до почетка 20. века, управо у време васкрснућа државе српске, Хиландар је све мање бивао српски а све више бугарски. Нису кривци били само Хиландарци, него и читав српски народ који је, ето, заборавио шта му је, Божјом милошћу и предузимљивошћу многих лучоноша, даривано и заветовано на чување.

Зато само свест читавог народа о томе да је Хиландар наша света обавеза, а Хиландарци најчистији изасланици у анђеоским висинама, само такво сазнање, јасно као сунце, може бити спасоносно по нас и наше духовне обавезе. Велики пожар 2004. године представља огромну и страшну опомену коју сви, не само Хиландарци, него и ми, мирјани, треба суштински да разумемо. Хиландар нас, дакле, императивно обавезује да нађемо склад у цркви, у држави, у култури, у привреди, у свим сегментима у којима се испољава наш народни и духовни живот. Хиландар нам налаже да се, увек изнова, учимо делатном, саборном принципу духовног живота. Хиландар нас опомиње да поштујемо наше претке, наше савременике и наше потомке. И казује нам да не раскућујемо оно што су бољи од нас прискрбили.

7

До сада најпотпунији и најсадржајнији мој одговор на овакве изазове изложен је у збирци *Светилник*. Зато сам тек сада, после објављивања ове књиге и, нарочито, после чудесне њене рецепције која је уследила, осетио да је сазрео тренутак да о свему што је претходило положим јавнога рачуна. Да кажем како то што сам исихаста не значи да сам престао бити постмодерниста, те да бити постмодерниста не значи бити духовно бесловесно звере које само измишља и лаже без икакве свести о вишим, небеским сферама човековог постојања. До скоро сам сматрао да је боље да о свему овоме ћутим, али сада, кад је пристигла овако захтевна и обавезујућа потврда, као што је Жичка хрисовуља, сматрао сам својом обавезом да кажем колико ме радује што овај дух који созерцава није остао непримећен у ономе што сам писао и делао. Драго ми је што је такав императив враћања светињама и чудима и даље живо, као истинска вредност, присутан, присутан у српској култури. Такво духовно буђење нам једино може помоћи да достојанствено прођемо кроз све муке које нас са свих страна салећу. И зато ми је посебно мило што се око таквих вредности у српском песништву већ пуне две деценије саборно окупљамо овде, у Жичи, о Преображењу.

И још: учинићу све што могу да ваше похвале пре свега доживим као подршку не себи него ономе што је изградило духовну целину *Светилника*. Славећи такав креативни дух, настојаћу да пригушим свест

о томе ко је све ово записао. Кад тако не бих учинио, показао бих се недостојним оног небеског обасјања које ми је дато да посведочим.

На крају, поштовани пријатељи, морам вас замолити за још један опроштај. Опроштај због моје несавршености и због превелике удаљености од идеала о којем говорим. Да сам истински, потпуни следбеник исихастичког безмолвија, ја никада не бих употребио оволико много речи да објасним нешто што би, можда, могло да се сведе и на једну једину реченицу. Зато, подно *Светилника* дрхтава рука је, уместо оволике многоговорљивости, требало само да допише: Зде писах аз грешни Иван исихаста. Исусе Христе, сине Божји, помилуј ме грешног!

Реч захвалности приликом уручења награде Жичка хрисовуља у Манастиру Жичи, о Преображењу 2011.